Lapin Kullankaivajain Liitto ry
Petronellantie (Pl 86)
99870 Inari

Lausunto 4.2.2023

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi saamelaiskäräjistä annetun lain ja rikoslain 40 luvun 11 §:n muuttamisesta – HE 274/2022.

Yhteenveto:
Lapin Kullankaivajain Liitto ry (LKL) pitää tärkeänä, että voimassa olevaa saamelaiskäräjälain (974/1995) 9 §:n säännöstä neuvotteluvelvoitteesta ei muuteta eikä uusia 9 a ja 9 b §:iä oteta lakiin, koska muutoksen vaikutuksia saamelaisalueen maan- ja luonnonkäyttöön ei ole selvitetty lainkaan. Esityksellä on suuria yhteisvaikutuksia muihin perinteisiin saamelaiselinkeinoihin, muun väestön elämään ja perusoikeuksiin sekä kunnan itsehallintoon.

Saamelaiskäräjillä on jo nyt voimassa olevan saamelaiskäräjälain ja kaivoslain nojalla vahvat oikeudet ja kullankaivajat ovat saaneet kokea, kuinka epäoikeudenmukaisesti saamelaiskäräjät jo nyt saamaansa valtaa ja osallistumisoikeutta lupaprosesseihin käyttää. Esitetty lainmuutos vahvistaisi tätä.

Saamelaiskäräjien nykyistä saamelaiskäräjälain 9:ää ei tule muuttaa. Kansainvälinen oikeus ei edellytä muutoksia. Esitettyjä uusia 9 a ja 9 b §:ää ei tule ottaa lakiin. Esityksen vaikutuksia ei tältä osin ole selvitetty asianmukaisesti.

LKL keskittyy tässä lausunnossa esityksen muutettuun saamelaiskäräjälain 9 §:ään (Yhteistoiminta ja neuvotteluvelvoite), uuteen 9 a §:ään (Saamelaisten oikeuksien huomioiminen viranomaisten ja muiden julkisia hallintotehtäviä hoitavien toiminnassa) sekä uuteen 9 b §:ään (Menettely yhteistoiminnassa ja neuvotteluissa), mitkä yhdessä tarkoittavat suurta muutosta neuvottelumenettelyyn ja käytännössä vahvistaisi jo nyt lakien yhteisvaikutuksen kautta syntynyttä veto-oikeutta saamelaiskäräjille maan- ja luonnonkäyttöhankkeissa.

Yllä mainittujen pykälien esitystä ei ole välttämätöntä säätää laiksi saamelaisten oikeuksien turvaamiseksi, sillä voimassa oleva lain 9 §:n neuvotteluvelvoite turvaa jo nyt saamelaisten oikeudet.

LKL:n näkökulma on se, että nyt ei ole kysymys siitä, kuka päättää saamelaisten asioista, vaan siitä kuka päättää Saamelaisalueen maan- ja luonnonkäytön kysymyksistä siten, että kaikkien perusoikeudet voidaan turvata.

Lapin kullankaivajain liiton (LKL) tausta ja osallisuus asiaan:
Lapin Kullankaivajain liitto (LKL) ry on perustettu Lemmenjoella 1949. Kullankaivulla on Lapin saamelaisalueella yli 150 vuoden historia – eli yhtä pitkä kuin nykymuotoisella suurporonhoidolla. Yhdistyksellä on n. 4200 jäsentä, joista osa on saamelaisia. Jäsenillemme kullankaivu on ammatti, elämäntapa tai harrastus.

Yhdistyksemme osallisuus lainvalmisteluun liittyy noin sataan hallinto-oikeusasiaan (2012 - 2022), missä Saamelaiskäräjät on valittanut sarjatuotantomaisesti jäsentemme kullanhuuhdontaluvista, kuitenkin niin, että saamelaisten kullankaivajien

lupa-asioista ei ole valitettu.

Kaikkien näiden prosessien oikeudellisissa perusteluissa on kaivoslain jälkeen toiseksi viitatuin laki ollut saamelaiskäräjälaki ja saamelaisten oikeuksien toteutuminen on ollut prosessien keskiössä. Nyt esitetyt muutokset vaikuttavat oleellisesti kullankaivajien maan- ja luononkäytön oikeuksiin.

Perustelu:
Muutosesitystä ei ole harkittu tältä osin (9 §, 9 a § ja 9 b §) kaikkien asiaan liittyvien tahojen kannalta, koska saamelaiskäräjälain muutoksesta vastanneeseen toimikuntaan ei ollut nimetty muiden kuin saamelaiskäräjien hallituksen nimeämiä tahoja, ei esimerkiksi Inarinsaamelaisten edustajia tai LKL:n edustajia eikä edes maa- ja metsätalousministeriön edustusta, vaikka se hallinnoi 90% saamelaisalueesta.

Pääosa mainitun toimikunnan jäsenistä ja asiantuntijoista ovat tahoja, jotka edustavat ja ovat edustaneet poronhoitajatahoja eri oikeudenkäynneissä. Näin ollen toimikunnalla ei ole ollut muuta kuin poronhoitoon liittyvää elinkeinoasiantuntemusta käytössään, mikä selittänee sitä, että muut kuin poronhoidon intressit on sivuutettu valmistelussa. Tosiasiassa alueen maan- ja luonnonkäytön intressiryhmiä on useita ja kaikilla meillä on tähän liittyviä oikeuksia.

Korkeimman hallinto-oikeuden Soklin kaivosta koskevan tuoreen vuosikirjaratkaisun (KHO 2022:38) mukaan saamelaisten oikeudet kieleen ja kulttuuriin ovat voimassa saamelaisalueen lisäksi myös Keski-Lapissa, johon muun muassa 70 %:ia Suomen malminetsinnästä sekä osa kaivostoiminnasta ja matkailuelinkeinosta sijoittuu.

Vaikka viranomaisten neuvotteluvelvoite saamelaiskäräjien kanssa ei ulotu saamelaisalueen ulkopuolelle, saamelaiskäräjillä voi olla merkitystä sen arvioimisessa, kuinka esimerkiksi malminetsintähanke vaikuttaa alueella olevaan saamelaiseen poronhoitoon. KHO on nimittäin niin ikään tuoreessa malminetsintää koskevassa vuosikirjaratkaisussaan (KHO 2021:83) katsonut, että vain saamelaiskäräjät ja eräät asiantuntijat ovat päteviä tunnistamaan hankkeen vaikutukset saamelaiskulttuuriin, joten myös nyt esillä olevilla pykälillä, periaatteilla ja pykälien soveltamiskäytännöllä tulee olemaan suoranaisia vaikutuksia ja tulkintavaikutuksia myös niiden hankkeiden selvittelyyn, jotka ovat saamelaisalueen ulkopuolella.

Saamelaisten oikeudet ovat siis voimassa myös saamelaisalueen ulkopuolella jo nyt ja lainmuutos laajentaa ja syventää tätä. Lainvalmistelussa ei ole lainkaan selvitetty, mitä vaikutuksia tällä on.

Voimassa oleva 9 §:n viranomaisten neuvotteluvelvoite saamelaiskäräjien kanssa turvaa varmalla tavalla saamelaisten oikeudet kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen (perustuslaki, PL 17.3 §) sekä turvaa osaltaan saamelaisten kieltä ja kulttuuria koskevaa itsehallintoa (PL 121.4 §), kun valtion viranomainen virkavastuun velvoituksin huolehtii saamelaisten perusoikeuksien ja ihmisoikeuden toteutumisesta (PL 22 §). Vakiintunut yhteistyön menettelyn muoto viranomaisen, hankkeen omistajan ja saamelaiskäräjien (ja koltta-alueella kolttien kyläkokouksen), kunnan ja paliskunnan kanssa on lausunto- ja neuvottelumenettely, jonka muuttamiseen ei ole esitetty riittäviä ja tasapainoisia kaikkien tahojen oikeudet huomioon ottavia perusteita.

Korkein hallinto-oikeus on katsonut päätöksessä (vuosikirjapäätös, KHO 2021:83), joka koski Tukesin myöntämää malminetsintälupaa Enontekiöllä ja josta valituksen olivat tehneet saamelaiskäräjät ja paikallinen paliskunta, että saamelaiskäräjälain 9 §:n tarkoittamalla ja kaivoslain 38 §:n mukaisella yhteistyömenettelyllä on yhdessä

mahdollista luoda sellaiset olosuhteet, että saamelaisilla on KP-sopimuksen 27 artiklaa koskevan käytännön edellyttämä todellinen mahdollisuus osallistua lupamenettelyyn yhteisymmärryksen saavuttamiseksi ja että YK:n vuoden 2007 alkuperäiskansojen oikeuksia käsittelevä julistus on samalla mahdollista ottaa huomioon asianmukaisella tavalla.

Näin ollen saamelaiskäräjälain 9 §:n neuvottelumenettelyn toimivuutta arvioitaessa tulee samalla ottaa huomioon kulloinkin sovellettavaksi tulevan sektorilainsäädännön vaatimukset yhteistyö- ja neuvottelumenettelystä saamelaiskäräjien kanssa.

Hallituksen esityksessä tämä nykyinen useaan lakiin liittyvä selvittelyn kokonaisuus on unohdettu siten, että on selvitetty ainoastaan saamelaiskäräjälain 9 §:n menettelyä ilman yhteistyömenettelyn muuta kokonaisuutta, mikä on vääristänyt kuvaa nykytilanteesta ja sitä kautta vääristänyt esitystä.

Lainvalmistelussa on ohitettu KP-sopimuksen ytimessä oleva ajatus, että positiivista erityiskohtelua tulee annostella pieninä ajallisesti rajattuna palasina silloin kun epätasa-arvoa tunnistetaan – siis vain määräajaksi ja sen verran että tasa-arvo toteutuu. Tällaisia tilanteita tulee, kun alkeellisissa olosuhteissa elävän heimokansan jäsenet eivät pääse taloudellisista, turvallisuuteen liittyvistä tms syistä osallistumaan itseään koskevaan päätöksentekoon. Tällaista tilannetta ei Suomessa ole, vaan saamelaisilla on jo nyt vähintään yhdenvertaiset oikeudet osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon, minkä päälle halutaan annostella ylimääräisiä oikeuksia.

Eli perusoikeudet ja positiivinen erityiskohtelu turvaavat jo nyt saamelaisten oikeudet. Hallituksen esitys menee perusteetta tämän yli, mitä mikään kansainvälinen säännös tai ratkaisu ei Suomelta edellytä. Saamelaisten oikeuksia ollaan esityksessä säätämässä ylivertaisiksi oikeuksiksi muiden oikeuksia poissulkevalla tavalla.

KP-sopimus (eikä mikään muukaan) ei siis edellytä esitetyn kaltaista laajaa erityiskohtelua. Sen sijaan esitys synnyttää pysyvästi käänteisen tilanteen, missä positiivinen erityiskohtelu menee yli ja kääntyy tasa-arvon vastaiseksi.

Korkeimpien oikeuksien (KHO ja KKO) oikeuskäytännössä ei ole viimeaikaista oikeusnäyttöä, jossa saamelaisten oikeuksia ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan saamelaisalueen maankäyttöhankkeissa olisi loukattu.

Saamelaiskäräjät usein ei edes katso tarpeelliseksi käydä saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisia neuvotteluja eikä yleensä osallistu lausunnoilla lupavalmisteluun, vaikka sen resursseja on vuosien varrella huomattavasti lisätty tämän mahdollistamiseksi. Korkeimmassa hallinto-oikeudessa ei ole vuoden 2014 jälkeen kumottu yhtään kullanhuuhdontaan liittyvää lupapäätöstä sillä perusteella, että toiminta loukkaisi saamelaisten oikeuksia.

Hallituksen esitystä on perusteltu näiltä osin (9 §, 9 a § ja 9 b §) KP-sopimuksen soveltamiskäytännöllä. Mikään säännös tai soveltamiskäytäntö ei edellytä saamelaiskäräjille käytännössä veto-oikeuden veroista säännöstöä lakiin, koska nyt voimassa oleva saamelaiskäräjälain 9 §:n säännös neuvotteluvelvollisuus, hallintolain kuulemisvelvoitteet sekä kussakin tapauksessa sovellettavaksi tulevan sektorilain, esimerkiksi kaivoslain, edellyttävät hankkeen perusteellista, selvittämistä, hankkeen vaikutusten selvittämistä sekä saamelaisten oikeuksien turvaamista.

Viranomaista velvoittaa perustuslain 22 §:n säännös ihmisoikeuksien ja

perusoikeuksien turvaamisesta.

Jo nyt on olemassa osittainen veto-oikeus eri lakien yhteisvaikutuksen sekä Metsähallituksen maankäytön soveltamisen ohjeiden kautta ja se vinouttaa perusoikeusjärjestelmää. Ja tämän lisääminen johtaa perusoikeusjärjestelmän suurempaan vinoutumiseen.

Saamelaisalueelle sijoittuvien hankkeiden eri perusoikeuksien punninta ei voi toteutua veto-oikeuden kaltaisessa ympäristössä. Näitä asioita ja tätä muutosta ei ole tunnistettu ja selvitetty lainvalmistelussa.

Pitää paikkansa, että Saamelaiskäräjälain esityksessä ei ole sisällytettynä veto-oikeutta. Jos sen sijaan tarkasteltaisiin, että syntyykö saamelaiskäräjälain ja muiden lakien yhteisvaikutuksesta tosiasiallinen veto-oikeus lakien tulkinnan kautta, niin vastaus on, että joissakin tilanteissa se syntyy.

Asia on monimutkainen, koska tosiasiallinen veto-oikeus syntyy yhdessä
a) muiden lakien soveltamisen kautta
b) kansainvälisten, velvoittavien sopimusten kautta (tärkein tässä KP-sopimus)
c) Metsähallituksen tekemien linjauksien kautta (maankäytön ohjeet, luonnonvarasuunnitelma, akwe:ko)
d) Mainehaitan uhkan tms kautta

Saamelaisalueella tämä tosiasiallinen veto-oikeus on jo aiemmin ollut olemassa. Metsähallitus hallinnoi saamelaisalueesta n. 90%. Se on jo usean vuoden kysynyt erilaisissa maan- ja luonnonkäytön kysymyksissä Saamelaiskäräjien näkemystä ja mikäli Saamelaiskäräjien näkemys on ollut kielteinen, Metsähallitus ei ole antanut kyseistä lupaa. Tämä periaate on Metsähallituksen maankäytön ohjeissa ja mm. Saamelaisalueen luonnonvarasuunnitelmassa.

Metsähallitus siis jo nyt antaa käytännössä päätöksenteon oikeuden Saamelaiskäräjille sen sijaan että se itsenäisesti punnitsisi Saamelaiskäräjien argumentteja ja hakijan perusoikeuksia ja vasta sen punninnan pohjalta tekisi itsenäisen päätöksen.

Mikäli saamelaisalueen maan- ja luonnonkäytön oikeuteen liittyy muu lainsäädäntö, niin tilanne on monimutkaisempi. Esimerkiksi kaivoslaissa kullankaivaja saa oikeudelleen suojaa, kun kaivosviranomainen tekee punninnan, eikä Saamelaiskäräjien vastustava näkemys voi estää luvan saantia, jos erikseen yksilöityjä konkreettisia perusteita kieltämiselle ei ole.

Silloinkin Saamelaiskäräjät voi vaikeuttaa, hidastaa ja tuottaa yrittäjälle lisäkustannuksia valittamalla. Vuosina 2012 – 2022 Saamelaiskäräjät on valittanut noin sadasta kullanhuuhdonta- tai ympäristöluvasta. Useimmat valitukset ovat olleet sarjatuotettuja, paljolti samansanaisia dokumentteja – näin siis pienin kustannuksin saadaan tuotettua hidastusta ja kuluja luvan hakijalle.

Täydellistä veto-oikeutta ei siis vielä ole, vaan asia riippuu siitä, minkä lakien kanssa Saamelaiskäräjälakia sovelletaan. Kiistatonta on kuitenkin se, että jo nyt tosiasiallinen veto-oikeus on osittaisesti olemassa.

Nyt kyseessä oleva lainsäädäntöhanke muuttaa näitä rajoja. Tiedossa on jälleen valtava määrä uusia HO- ja KHO-tapauksia joissa syntyvät uudet rajat aikanaan selviävät ja epäilemättä veto-oikeuden rajat laajenevat.

Saamelaiskäräjille prosessikustannus ei ole ongelma, sillä heidän rahoitustaan on jo aiemmin nostettu sillä perusteella, että he voivat osallistua prosesseihin. Kaivoslain

2011 muuttuessa vuosittaista avustusta nostettiin pysyvästi 150 000 eurolla.

Käytännössä nämä ”osallistumisen vahvistamiset” tarkoittavat valittamisen resurssien lisäämistä, sillä Saamelaiskäräjät eivät ole osallistuneet suurimpaan osaan lupaprosseista lainkaan, vaan käyttäneet ainoastaan valitusoikeuttaan – argumentoinnilla, että: ”vaikutuksia kieleen ja kulttuuriin on, koska me niin sanomme ja muilla ei ole kykyä sitä arvioida.” Tämä käytäntö tekee pilkkaa koko lupajärjestelmästä, mutta se on tehokasta. Samalla se on vienyt luottamuksen Saamelaiskäräjien vastuullisuuteen.

Jos maan- ja luonnonkäytön kysymyksiä ratkotaan Akwe: Ko- menettelyllä on veto-oikeus täydellinen jo nyt

Eri hankkeiden asianosaisten eri perusoikeudet syrjäytetään oikeudettomasti, mikä on veto-oikeuden ilmentymä lainsäädännön tasolla. Käytännössä veto-oikeus on jo nyt voimassa esimerkiksi Metsähallituksen toiminnassa ns. Akwe: Ko-prosesseissa (eli n. 90% osalta) saamelaisalueella.

Akwe: Ko- järjestelmä esitetään mukavana yhteistyömenettelynä, johon kaikki asianosaiset pääsevät mukaan. Tämän idyllin takana järjestelmä on tyly veto-oikeusjärjestelmä.

Metsähallitus on oikeusministeriölle antamassaan lausunnossa kertonut soveltavansa vapaaehtoisia Akwe: Kon suosituksia ikään kuin ne olisivat velvoittavia oikeuslähteitä.

Käytännössä monien Metsähallituksen käsissä olevan luonnonkäyttöön johtavan hankkeen yhteydessä saamelaiskäräjien Metsähallituksen käyttöön nimeämä ns. Akwe: Kon ryhmä (eli pienryhmä, joka käsittelee suuren ryhmän aloitteet) hyväksyy tai hylkää hankkeen ilman perusteita eli lakiin perustumattomalla veto-oikeudellaan, jolloin muiden perusoikeuksien punninta jää sivuun.

Hallituksen esityksen neuvottelu- ja yhteistyömenettelyä koskevat pykälät (muutettu 9 §, uusi 9 a § ja uusi 9 b §) ovat suhteellisuusperiaatteen vastaista sääntelyä, mikä rajoittaa oikeudetta esimerkiksi kullankaivajien perusoikeuksia toimia saamelaisalueella eri viranomaisten lupamenettelyssä tutkitun ja myönnetyn luvan nojalla. Kansainvälinen oikeus ei edellytä esitettyjä muutoksia lakiin.

Hallituksen esitys tähtää ja johtaa tältä osin käytännössä siihen, että saamelaisten perinteisistä elinkeinoista vain poronhoito saa ylivertaisen aseman kaikkiin muihin elinkeinoihin nähden, ja kaikkea taloudellista toimintaa punnitaan suhteessa poronhoitoon. Esimerkiksi matkailuelinkeino, joka on perustuslaissa turvattu saamelainen elinkeino (PeVL 5/2017 vp), ei saa esityksessä sille kuuluvaa asemaa. Muista elinkeinoista voidaan ottaa esille edellä jo mainittu kullankaivu, jota on harjoitettu elinkeinona saamelaisten kotiseutualueella yli 150 vuoden ajan (myös saamelaisten toimesta) ja jota ei edes mainita hallituksen esityksen perusteluissa.

Esityksen vaikutusten arviointi kullanhuuhdontaan ja kullanhuuhtojien perusoikeuksiin omistusoikeuden (PL 15.1 §) ja elinkeinovapauden (PL 18 §) kannalta on tekemättä, mitä ei voida hyväksyä. Jos asiaa olisi hiemankaan lainvalmistelussa selvitetty, olisi nykymuotoinen Saamelaiskäräjien vastuuton menettely tunnistettu.

Saamelaiskäräjät on käyttänyt menettelyoikeuksiaan kaivos- ja ympäristöviranomaisen lupamenettelyissä sarjatuotetusti, jota voidaan luonnehtia muistuttavan lähinnä oikeuksien väärinkäytön kiellon vastaista menettelyä, minkä

vuoksi esillä olevia pykäliä ei tule missään tapauksessa säätää laiksi hallituksen esityksessä esitetyillä tavoin.

Tällaiselle menettelylle ei tulisi antaa oikeussuojaa. Oikeuksien väärinkäytön kielto sisältyy Euroopan ihmisoikeussopimuksen 17 artiklaan. Saamelaiskäräjät on pääsääntöisesti laiminlyönyt osallistua kullanhuuhdonta-asioissa lupamenettelyn valmistelun yhteistyömenettelyyn mm. korkeimman hallinto-oikeuden päätöksestä (KHO 2014:111) lähemmin ilmenevin tavoin.

Saamelaiskäräjät jättää pääsääntöisesti antamatta lausuntoja ympäristö- ja kaivosviranomaiselle kullanhuuhdonta-asioiden valmistelussa, mutta sitten valittaa päätöksestä, jolloin asian käsittely monissa tapauksissa alkaa alkuasetelmista.

Saamelaiskäräjät myös toisinaan valittaa yhdellä ja samalla valituksella monistamalla sitä ja kohdistamalla se valituksena useaan olosuhteiltaan erilaiseen lupapäätökseen, jolloin valituksessa esitetyt tosiasiaseikat ja jopa nimet eivät vastaa tietenkään kaikkia lupa-asioiden faktoja, mikä viivästyttää asioiden käsittelyä ja aiheuttaa kullankaivajille turhia kustannuksia ja ajanhukkaa. Kullanhuuhtojalla on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ilman turhia viivästyksiä viranomaisessa ja tuomioistuimessa (PL 21 § ja KHO 2014:111).

Valmisteltu lakiesitys vahvistaa porotalouden oikeuksia, mutta heikentää kaikkien muiden maan- ja luononkäyttäjien oikeuksia. Lapissa on vaikea keksia elinkeinoa, mikä ei perustu maan- ja luonnonkäyttöön. Noin 90% saamelaisalueen maasta on valtion maata ja LKL ei voi ymmärtää, miksi lainvalmistelutyöryhmässä ei ole ollut Maa- ja metsätalousministeriön (MMM) edustajaa, sillä maan- ja luonnonkäytön kysymykset ja siihen liittyvä sovittelu ovat lain toteutumisen keskiössä.

MMM on lausunnossaan 16.7.2021 oikeusministeriölle, johon Lapin Kullankaivajain Liitto ry yhtyy näiltä osin, todennut esillä olevia pykäliä (9 §, 9 a § ja 9 b §) vastaavasta esityksestä, että saamelaiskäräjien vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen (FPIC-periaate) kuvataan hallituksen esityksessä siten, että kyseessä ei olisi yleinen veto-oikeus, mutta tosiasia on, että viranomainen joutunee vähintään yhdeksässä tapauksessa kymmenestä (9/10) luopumaan suunnittelemastaan hankkeesta tai toimenpiteestä, jos saamelaiskäräjät eivät siihen suostu tai ei sitä hyväksy.

Perustelu, jonka mukaan YK:n alkuperäiskansajulistus edellyttää FPIC-menettelyä on outo, koska kyseinen julistus ei ole oikeudellisesti sitova. MMM toteaa lausunnossaan edelleen, että vaikka Suomi on ratifioinut KP-sopimuksen, tämä ei kuitenkaan tarkoita, että Suomi olisi oikeudellisesti sitoutunut niihin kannanottoihin, joita Ihmisoikeuskomitea esittää. Vaikka itse KP-sopimus sitookin Suomea, katsoo MMM edelleen, että ihmisoikeuskomitean kannanotot on vakiintuneesti ymmärretty eräänlaisiksi ohjeiksi, mutta ei edes heikosti velvoittaviksi oikeuslähteiksi.

MMM toteaa myös, että hallituksen esityksessä saamelaisten itsemääräämisoikeutta painotetaan esityksessä liikaa. Tämä merkitsee ministeriön lausunnon mukaan sitä, että esityksessä ei ole toteutettu normaalia perusoikeuksien kollisiotilanteissa tehtävää perusoikeuspunnintaa jolloin mm. muut perusoikeudet, kuten omistusoikeuden suoja ja vastuu luonnosta automaattisesti väistyvät. Täsmälleen näin kullankaivajat asian ovat kokeneet.

LKL lisää tähän, että saamelaisilla on perustuslain (PL 121.4§) mukaan kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään, joten hallituksen esityksessä on menty tarpeettomasti perustuslakia

ulommaksi sisällöltään oudolla itsemääräisoikeuden käsitteellä. Kun esitetyssä puhutaan perusteettomasti saamelaisten itsemääräämisoikeudesta, voidaan se virheellisesti sekoittaa kunnallisen itsehallinnon vertaiseen itsehallintoon.

Hallituksen esityksessä (s. 85) mainitaan Norjan korkeimman oikeuden (Norges Høyesterett) tuomio 2021 Fosen-tuulivoimahankkeessa toteamalla, että tuulivoimaloiden rakentaminen poronhoidon kannalta tärkeillä talvilaiduntamailla aiheutti huomattavaa haittaa poronhoitajien oikeuteen harjoittaa kulttuuriaan, mikä loukkasi poronhoitajien KP-sopimuksen 27 artiklaan perustuvia oikeuksia.

LKL toteaa, että lainaus on osittainen ja antaa väärän kuvan ratkaisusta, sillä Norges Høyesterett lausui tuomiossaan myös, että jos hankkeessa olisivat vastakkain kaksi tai useampi perusoikeus, tilanne olisi toisenlainen. Tällöin esimerkiksi kahteen eri perusoikeuteen liittyviä seikkoja punnittaisiin toisiinsa nähden, eikä poronhoidolla ole mitään automaattisesti kaikki muut oikeudet ylittävää asemaa.

Voisi syntyä myöskin tilanne, että vastakkain olisi kaksi saamelaisten perusoikeutena turvattua oikeutta elinkeinon harjoittamiseen (esim. toisaalta poronhoito ja toisaalta saamelainen matkailuelinkeino). Tämän kaltaistenkin tilanteiden selvittely lainvalmistelusta puuttuu.

Aidosti elinvoimaiset yhteisöt turvaavat parhainten kielen ja kulttuurin ylläpitämistä ja kehittämistä. Tilastojen mukaan tällä hetkellä yli 80 % saamelaisnuorista asuu muualla kuin saamelaisten kotiseutualueella ja poismuutto on kiihtyvää.

Saamelaisyhteisön keskeisenä ongelmana voidaan pitää nykyään erityisesti nuorten saamelaisten poismuuttoa saamelaisten kotiseutualueelta (Bjerkli, Bjørn og Selle, Peter 2015), mihin ongelmaan hallituksen esityksessä ei vastata millään tavalla.

Nykyinen porotaloutta suosiva politiikka ei siis ole vahvistanut saamelaisuutta, vaan se on toiminut tarkoitustaan vastaan ja saamelaisalueella kasvaneen saamelaisten poismuuton kautta heikentänyt sitä. Tämän ytimessä on se tosiasia, että nykyinen ylilaidunnuskaan ei riitä elinkeinoksi kuin pienelle osalle saamelaisista. Lakiesitys ei parantaisi tilannetta vaan todennäköisesti vahvistaisi tätä kielteistä mekanismia.

Lainvalmistelussa näkyy LKL:n mielestä se, että siinä on ollut mukana enimmäkseen porotaloudesta toimeentulonsa saavia saamelaisia ja siksi se parantaa vain tämän pienen ja pienenevän ryhmän etuja - ollaan siis tehostamassa jotakin sellaista joka on toimimattomaksi havaittu.

Norjassa toteutettu menettely, mikä on selvästi ollut nyt valmisteltavan lain esikuvana, on johtanut käytännössä paliskunnalle annettavan kompensaatioksi nimitetyn maksun edellyttämiseen ennen minkään maan- tai luonnonkäytön hyväksymistä. Tämä suojelurahamenettely on tuonut valtavasti tuloja porotaloudelle – niin paljon, että se on muuttanut porotalouden toimintatapoja ja työn tekemisen kulttuuria. Mutta saamelaisten poismuutto kasvaa edelleen, koska varallisuuden kasvu ei tule koko saamelaisväestölle. Lisäksi tämä suojelurahamenettely on aiheuttanut Finmarkenin alueen suhteellisen taloudellisen aseman heikentymistä muuhun Norjaan verrattuna.

LKL:n mielestä lain valmistelun pohjan olisi tullut olla täysin erilainen ja Saamelaiskäräjien päätehtäväksi tulisikin esimerkiksi säätää velvollisuus huolehtia erityisesti nuorten henkilöiden elinolosuhteiden kehittämisestä saamelaisten kotiseutualueella.

(Ks. KP-sopimuksen soveltamisesta ja Fosen-tuomiosta ja tilastoista lähemmin teos: Rinne, Tomi - Guttorm, Aimo - Hollo, Erkki - Kauppila, Tommi - Tuomela, Pekka - Savikko, Heikki - Hokkanen, Joonas, Intressivertailu kaivoslain lupaprosessin osana, s. 255–258. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:26. Helsinki 2022.)

Inarissa 4.2.2023

Lapin Kullankaivajain Liitto ry:n hallituksen valtuuttamana
työryhmän puolesta

Antti Peronius, (fm), Inari
sähköposti: antti.peronius@kullankaivajat.fi